

NUMMER 2 | OKTOBER 2018

PDN MAGAZINE

PDN neemt je mee
naar de Brightlands
Chemelot Campus

Hoe is PDN
financieel voorbereid
op de toekomst?

Neem je
toekomst
in eigen
handen

INHOUD

10 PDN NEEMT JE MEE NAAR DE BRIGHTLANDS CHEMELOT CAMPUS

04 IMPACT MAKEN OP
MENS, MILIEU EN
MAATSCHAPPIJ

Hoe draagt het pensioenfonds bij aan de duurzame ontwikkeling van de wereld?

08 HOE IS PDN
FINANCIËEL
VOORBEREID OP
DE TOEKOMST?

De aandelenkoersen staan hoog, de rente is historisch laag. Wat als de aandelenkoersen dalen?

16 DE PENSIOENREIS
VAN ELLY DEN OS

Elly geniet van het leven en maakt van elke dag een feestje.

22 NEEM JE TOEKOMST
IN EIGEN HANDEN

Je kunt niet vroeg genoeg met pensioen bezig zijn. Marc Silvertand, investor relations manager bij DSM, legt uit waarom.

15 LEVENS-
VERWACHTING IN
NEDERLAND STIJGT
MINDER SNEL

19 'GRAAIERS' BIJ
PDN IS ECHT EEN
BROODJEAAP-
VERHAAL

20 VROEGER OF LATER

24 COLUMN
ZELFOVERSCHATTING

Hebben we straks nooit meer een zomertijd en een wintertijd? Volgens een enquête onder Europeanen wil een grote meerderheid het hele jaar door dezelfde tijd. De Europese Commissie diende daarom een voorstel in om het verzetten van de klok in maart en oktober af te schaffen. Een uur, een dag, een week, het kan veel verschil maken.

Het eerste nummer van PDN Magazine had geen week later mogen verschijnen. Net nadat we het eerste exemplaar hadden aangeboden aan onze zieke collega Harry Coerver, moesten wij helaas afscheid van hem nemen. Harry was de kartrekker van Pensioencontact, de voorloper van PDN Magazine. Jarenlang interviewde hij deelnemers en oud-deelnemers en schreef hij vol enthousiasme alle verhalen. Als voormalig journalist kon hij hieraan zijn hart ophalen. Harry was nauw betrokken bij de vernieuwing van Pensioencontact. Ingelijst en wel kreeg hij het uiteindelijke resultaat onder ogen. Hij was er heel erg blij mee en daarmee waren wij als redactie vervolgens ook erg blij. Het redactiestokje is nu overgedragen aan ons. Vol enthousiasme, en met Harry's lessen in ons achterhoofd, zetten wij zijn goede werk voort.

EEN KWESTIE VAN TIJD

Tijd is er ook voor een bedankje. In de vorige uitgave vroegen wij jullie om ons vooral te laten weten wat jullie van het nieuwe PDN Magazine vinden. En dat deden jullie. Bedankt voor de vele mooie reacties die wij ontvingen. Heel fijn om te horen dat wij de goede weg zijn ingeslagen. Dat wij op pagina 13 van het eerste nummer een verkeerde afslag namen, bleef ook niet onopgemerkt. Dat is maar goed ook, want Ruud Lubbers een sociaaldemocraat noemen, dat kan natuurlijk niet. In de Engelstalige versie konden we hem gelukkig nog net op tijd weer netjes christendemocratisch maken.

Misschien denk je nu als jongere: 'Ruud Lubbers, nog nooit van gehoord. En pensioen, ach het is nog lang geen tijd om me daarin te verdiepen'. Lees dan in dit nummer vooral het artikel met als titel 'Neem je toekomst in eigen handen'. Daarin leggen wij uit waarom het handig is om je, ook als je nog jong bent, te verdiepen in je pensioen. Je kunt maar beter op tijd zijn.

Veel leesplezier,

Ilona, Karin, Mark, Maurice & Monique

Impact maken op mens, milieu en maatschappij

Hoe belangrijk vindt PDN duurzaamheid? En hoe draagt het pensioenfonds bij aan de duurzame ontwikkeling van de wereld? Vragen die Geert-Jan Nieboer graag beantwoordt. Geert-Jan was tot voor kort voorzitter van de Commissie Beleggingen en Financieel Risicomanagement (CBFR) en lid van de werkgroep Strategie & Governance van PDN. Na acht jaar bestuurslid te zijn geweest, droeg hij het stokje over aan Marlies van Boom.

In de zomervakantie van 2017 bezocht Geert-Jan met zijn gezin Kenia en Rwanda. Ze verbleven een week in een vanuit Limburg gefinancierd en ondersteund weeshuis, bezochten lokale banken voor microkredieten en de nieuwe Africa Improved Foods-fabriek in Kigali.

“Een paar dagen geleden zag ik een interessant animatiefilmpje. Je ziet daarin de wereldbevolking van ruim 200 miljoen mensen vanaf het begin van onze jaartelling gedurende een aantal eeuwen langzaam groeien. Vervolgens zie je de explosieve groei naar 8 miljard mensen, vanaf ongeveer 200 jaar geleden tot nu. Op zich is dat een heel mooie prestatie van de mensheid. Dankzij nieuwe energiebronnen, beheersing van techniek, voeding & medicatie, verbeterde huisvesting en hygiëne kunnen we met veel meer mensen en in veel betere gezondheid leven op aarde. Er is wel een grote schaduwkant. De grenzen van de groei zijn overduidelijk. Als we niet snel een meer duurzame manier van leven ontwikkelen, kan die trend evengoed weer omslaan. Ik moet hierbij denken aan een uitspraak van Wubbo Ockels, de voormalig astronaut en ambassadeur voor duurzaamheid: ‘We are all astronauts on spaceship earth’. We leven met 8 miljard mensen en miljarden andere organismen in een uniek en prachtig, maar oh zo klein en fragiel ecosysteem. Dit betekent dat ieder individu, elk bedrijf en elke organisatie er niet omheen kan actief mee te denken en te werken om onze manier van leven snel duurzamer te maken.”

Verbeteragenda

“In september 2015 stelden de lidstaten van de Verenigde Naties (VN) de 17 Sustainable Development Goals (SDG) op”, gaat Geert-Jan verder. “Een soort verbeteragenda voor de wereld om de meest urgente uitdagingen waarmee we te maken hebben, te adresseren. Denk hierbij aan bestrijden van armoede, honger en ondervoeding, verbeteren van opleiding, gelijkheid en gerechtigheid, vinden van nieuwe oplossingen voor klimaat, water en energie, behoud van diersoorten en een veel duurzamer gebruik van grondstoffen. Ieder individu en elke organisatie kan de SDG’s gebruiken om eigen doelstellingen en acties te formuleren. Zo heeft DSM een heel actief duurzaamheidsbeleid met de nadruk op gezondheid en voeding,

klimaat & energie, grondstoffen en circulaire economie. Met de recent aangekondigde strategie ‘Growth & Value - Purpose led, Performance driven’ zette DSM zijn ambitie om actief bij te dragen aan het verbeteren van de kwaliteit van leven nog prominenter neer.”

Risico’s en kansen

“PDN is een middelgroot pensioenfonds met zo’n 30.000 deelnemers en 7 miljard euro aan uitstaande beleggingen”, aldus Geert-Jan. “Doelstelling is om vanuit de pensioenpremie een solide pensioen op te bouwen, liefst geïndexeerd met de loon- of prijsontwikkeling. Dat is een fikse financiële doelstelling, want van het uiteindelijke pensioen wordt zo’n 25% opgebouwd uit de premie. Maar liefst 75% moet dus komen uit het rendement over de ingelegde premies. Aan PDN de taak om namens zijn deelnemers en met zijn beleggingen impact te maken op het vlak van mens, milieu en maatschappij.

“Een actief duurzaamheidsbeleid gaat zich terugbetalen in een beter rendement”

De uitdaging is om bij te dragen aan een meer duurzame wereld, terwijl je tegelijkertijd geen concessies doet aan het financiële rendement. Meer en meer wordt duidelijk dat het voor institutionele beleggers (bijvoorbeeld pensioenfondsen) zelfs een risico kan worden als ze niet op tijd overstappen naar meer duurzame beleggingen. Je kunt bijvoorbeeld denken aan de ‘carbon bubble’ en ‘stranded assets’. Waarderingen van op fossiele brandstoffen gebaseerde bedrijven kunnen instorten als zij hun strategie niet op tijd veranderen. Ook wetgeving en toezichhouders leggen druk op pensioenfondsen om snel een goed duurzaamheidsbeleid te ontwikkelen en uit te voeren. Naast risico’s zijn er natuurlijk ook kansen

voor nieuwe, goede beleggingen. Bedrijven die het best inspelen op de nieuwe uitdagingen, kunnen extra snel groeien en winstgevend worden. Stap je hier als belegger op tijd in, dan kun je goede rendementen behalen. PDN verwacht dat een actief duurzaamheidsbeleid zich gaat terugbetalen in een beter rendement.

Naast dat er beperkte, extra kosten voor moeten worden gemaakt, doet het fonds ook beleggingen niet. Over 2017 was de invloed op het beleggingsrendement helaas nog licht negatief, zo'n 0,2% ten opzichte van de benchmark. Om het duurzaamheidsbeleid van PDN nog meer richting en een duidelijk(er) gezicht te geven, maakt het bestuur

binnenkort nadere keuzes en vertaalt ze die door in het beleggingsplan voor 2019. Het ligt daarbij voor de hand om nauw aan te sluiten bij de thema's die DSM koos rond gezondheid en voeding, klimaat & energie, grondstoffen en circulaire economie."

Duurzaamheidsbeleid van PDN

"PDN voert al jaren een actief duurzaamheidsbeleid", weet Geert-Jan. "In 2017 heeft het fonds zijn basisuitgangspunten voor beleggen opnieuw bekeken en aangescherpt op duurzaamheid. 'Integreren van duurzaam beleggen draagt bij aan de langetermijndoelen van zowel fonds als deelnemers', staat er onder meer te lezen in het uitgebreide 'Duurzaamheidsverslag 2017' op de PDN-website. Hoe het duurzaamheidsbeleid er verder precies uitziet, zie je daar ook."

Kernpunten van het duurzaamheidsbeleid zijn:

- Transparantie creëren rond onze duurzaamheidsdoelstellingen, risico's, acties en resultaten. Voorbeelden hiervan zijn het genoemde duurzaamheidsverslag, de lijst van alle PDN-beleggingen op de PDN-website, het tekenen van de 'Montreal Pledge' waarmee instellingen wereldwijd zich committeren om hun CO2-voetafdruk te publiceren en hierover beleid te formuleren;
- Bedrijven en instellingen uitsluiten, omdat ze niet opereren in lijn met de gewenste praktijken rond mensenrechten, arbeidsvoorwaarden, milieu en corruptie (principes van VN Global Compact). In 2017 sloot PDN 72 bedrijven uit, meestal op grond van mensenrechten of wapenvraagstukken;
- Het doen van 230 miljoen euro aan impactinvesteringen in microkredieten (steunen van

individuen of kleine bedrijven in ontwikkelingslanden met vaak kleine leningen), sociale infrastructuur en schone technologie;

- Bedrijven waarin we beleggen actief beïnvloeden (ook wel 'engagement' genoemd). Zo stemden we in 2017 27 keer in aandeelhoudersvergaderingen rond beloningsbeleid, beschermingsconstructies en benoemingen. Hiermee proberen we bedrijven te bewegen naar een meer duurzame manier van opereren. Deze beïnvloeding is natuurlijk effectiever als we dat doen met anderen, met duidelijk vastgestelde prioriteiten. Daarom sloten we ons recent aan bij een professionele organisatie op dit gebied (BMO);
- Een basis voor bovenstaande acties is een goede meting van de 'carbon footprint' van onze beleggingsportefeuille. De firma Sustainalytics voerde voor ons een nulmeting uit. Daarbij is voor alle

beleggingen de 'carbon intensity' in ton CO2 per miljoen dollar omzet gemeten. Uit de nulmeting blijkt dat onze portefeuille een lagere carbonintensiteit heeft dan de benchmark in Europa, maar juist weer hoger dan in de Verenigde Staten. Het is duidelijk waar de 'boosdoeners' zitten. Slechts een paar bedrijven veroorzaken namelijk de helft van de carbonintensiteit. Ook zien we interessante verschillen tussen bedrijven in dezelfde sector. Dit alles leidt tot goede vragen en mogelijk tot verbeteracties. Volgende stap is om concrete verbeterdoelstellingen te definiëren. Doel is om de wereld te veranderen en bedrijven aan te zetten daadwerkelijk een lagere 'carbon intensity' te realiseren. Puur het switchen van bedrijven heeft niet zoveel zin. Bovendien komen we dan snel in de knel met onze portefeuille een juiste afspiegeling te laten zijn ten opzichte van de benchmark.

Nieuws van Vereniging van DSM Gepensioneerden (VDP)

Regionale Informatiebijeenkomsten en PRACT-cursus 2018

VDP organiseert de Regionale Informatiebijeenkomsten dit jaar in samenhang met de geactualiseerde PRACT-cursus. Beide activiteiten vinden op dezelfde dag en op dezelfde locaties plaats. De cursus is in de ochtend (start 10.30 uur) en de informatiebijeenkomsten zijn 's middags (start 14.00 uur) in:

- Zwolle op dinsdag 30 oktober 2018 in het Bilderberg Hotel Wientjes, Stationsweg 7;
- Delft op dinsdag 20 november 2018 in Kok Delftechpark, Delftechpark 29;
- Heerlen op donderdag 29 november 2018 in Auberge de Rousch, Kloosterkensweg 17.

PRACT-cursus

In deze cursus komen onderwerpen aan de orde als het Nederlandse pensioenstelsel, het pensioenproces bij DSM/PDN, de invloed van rente, uitleg over dekkingsgraden, toelichting op pensioenpremie en indexering. Dit alles mede in het licht van de actuele ontwikkelingen op pensioengebied. Ook besteedt VDP aandacht aan het transparant Financieel Toetsingskader (tFTK).

- Aantal deelnemers per sessie: minimaal 10 en maximaal 25. Indien er op een locatie meer dan 25 deelnemers zijn, organiseert VDP op dezelfde locatie nog een sessie, op een nader te bepalen datum;
- Na afloop van de sessie krijgen de cursusdeelnemers een gratis broodjeslunch.

Regionale Informatiebijeenkomsten

PDN voert dit jaar een strategiestudie uit. De voorzitter van PDN, Hans van Suijdam, geeft hierover meer informatie. Ook geeft hij antwoord op vragen als: Wat verwacht het pensioenfonds in de komende jaren? Wat moet PDN doen om deze verwachtingen aan te kunnen? Eén van de leden van het Verantwoordingsorgaan - tevens VDP-lid - gaat in op de evaluatie van de pensioenpremie en de beoordeling van de evenwichtige belangenbehartiging.

- Uiteraard is er voldoende ruimte voor discussie en het stellen van vragen;
- Na afloop van de bijeenkomst is er een gezellige nazit met een gratis hapje en drankje voor alle deelnemers.

Deelname

Aan de cursus en de bijeenkomsten kunnen niet alleen leden, maar ook overige belangstellenden - (aanstaande) gepensioneerden, ex-collega's, partners, etcetera - deelnemen.

Aanmelden kan via de website: www.vdpdsm.nl
per e-mail aan: secretariaat@vdpdsm.nl
of schriftelijk aan: **Secretariaat VDP, Postbus 1061, 6160 BB Geleen**

Hoe is PDN financieel voorbereid op de toekomst?

De aandelenkoersen staan hoog en de rente is historisch laag. Wat betekent dit voor de financiële positie van PDN? En wat als de aandelenkoersen dalen? We vroegen het aan PDN-bestuurlid Michel Ubachs, lid van de Commissie Beleggingen en Financieel Risicomanagement.

Als de aandelenkoersen hoog zijn, kan PDN de pensioenen toch verhogen (indexeren)?

“Dat lijkt een voor de hand liggende conclusie, maar dat is in de huidige situatie niet zo. Ja, de aandelenkoersen zijn hard gestegen en ook de obligatiekoersen staan hoog. Als de koersen van obligaties hoog zijn, dan is de rente laag. Rente en obligatiekoersen zijn direct met elkaar verbonden. Kijkend naar het vermogen van PDN, zijn we nog nooit zo rijk geweest. Maar we hadden ook nog nooit zulke hoge verplichtingen. Die verplichtingen betreft alle pensioenen die we nu en in de toekomst moeten betalen. Hoe lager

de rente, hoe hoger de verplichtingen. Het toekomstig rendement op de hele beleggingsportefeuille waarmee wij moeten rekenen is, volgens voorschriften van De Nederlandsche Bank, gelijk aan de lage rente van nu. Door de lage rente hebben we dus meer geld nodig om hetzelfde beloofde pensioen te kunnen uitkeren. Met andere woorden: we moeten meer geld reserveren. Als je het vermogen van PDN deelt door de verplichtingen, hebben we een dekkingsgraad van 110%. Dat betekent dat ons gezamenlijk vermogen 10% hoger is dan onze gezamenlijke verplichtingen. Indexatie bij de huidige rentestand is gedeeltelijk

mogelijk bij een dekkingsgraad tussen 110% en circa 125% en volledig bij een dekkingsgraad die hoger is dan circa 125%.”

Als de dekkingsgraad bij zulke hoge aandelenkoersen nog niet toereikend is om te indexeren, kunnen we dan ooit nog wel indexeren?

“We hebben helaas geen glazen bol om in de toekomst te kijken. Als bestuur denken we dat een stijgende dekkingsgraad, en dus de mogelijkheid om te indexeren, met name moet komen uit een hogere rente. Stel dat de aandelenkoersen op het huidige niveau blijven en de rente stijgt met 1%, dan stijgt de

dekkingsgraad naar ongeveer 120%. Een rentestijging kan voor een pensioenfonds dus gunstig uitvallen, maar heeft ook een nadelige kant. Door de hogere rente kan de economische bedrijvigheid afnemen, omdat bedrijven, particulieren en landen een groter deel van hun inkomsten aan rente moeten afdragen. Investeren en lenen wordt dan duurder.”

Welke invloed heeft een daling van de beurskoersen op de huidige dekkingsgraad van PDN?

“Als de aandelenkoersen dalen met 40%, zoals bij de crisis in 2008, dan daalt de dekkingsgraad van 110% naar rond de 90%. Maar als er een crisis komt, dan daalt de historisch lage rente waarschijnlijk ook. Dat kan leiden tot nog eens 5% achteruitgang van de dekkingsgraad. Bij een dekkingsgraad van 85% is korting van de pensioenuitkeringen van gepensioneerden en de opgebouwde aanspraken van deelnemers die nog niet met pensioen zijn, onontkoombaar. Als pensioenfonds moeten we dan in zeven jaren weer toegroeien naar een dekkingsgraad van 104%. Dat is bij een normaal economisch scenario geen haalbare zaak. De kritische dekkingsgraad van PDN is 96%. Een dekkingsgraad beneden dit niveau leidt bij het huidige renteniveau tot een korting die we over maximaal zeven jaren kunnen uitsmeren.”

Samen met deskundigen van DSM Pension Services en externe adviseurs heeft PDN onlangs de in zijn ogen belangrijkste risico's en bedreigingen op een rij gezet. Ook is onderzocht welke mogelijkheden het fonds heeft als er daadwerkelijk sprake is van een economische crash. Noem eens een aantal belangrijke risico's Michel.

“Dat zijn onder meer:

- De kans op een daling van de aandelenkoersen als gevolg van de historisch hoge koersen op dit moment;
- Onevenwichtigheden in de wereldeconomie;
- De sinds 2008 toegenomen schulden van landen, bedrijven en particulieren (een rentestijging leidt tot afname van de bedrijvigheid;

“We hebben helaas geen glazen bol om in de toekomst te kijken”

- Geopolitieke en sociale spanningen;
- De Brexit;
- Zwakke eurolanden als Italië en Griekenland;
- Aanpassing van het rentebeleid door de centrale banken;
- Potentiële oorlogsgebieden, zoals Korea en het Midden-Oosten;
- Handelsoorlogen.”

Hoe kan PDN zich tegen dit soort risico's beschermen?

“We kunnen het hele vermogen in ‘veilige’ obligaties beleggen. Dat betekent wel dat de indexering van pensioenen verder buiten bereik komt, omdat het rendement hierop nagenoeg 0% is. Daarnaast kunnen we de rente afdekken. Dat is nu voor ongeveer 35% gedaan. Omdat de rente laag is, is het effect hiervan heel beperkt. Het werkt bovendien tegen ons als de rente gaat stijgen. Zoals eerder opgemerkt, komt de toename van de dekkingsgraad in onze ogen vooral van een rentestijging. Als derde kunnen we een verzekering tegen koersdaling afsluiten, een zogenaemde optieconstructie. Zo'n verzekering is alleen duur en ze heeft een beperkte looptijd. Gebeurt er binnen die looptijd niets, dan blijft het risico bestaan en zijn we de hoge verzekeringspremie kwijt. De grote vraag is of een langetermijnbelegger als PDN zich op deze zaken kan voorbereiden. In het verleden hebben we vaker een behoorlijke koersdaling meegemaakt. Krijgen we opnieuw met een koersdaling te maken, dan verwachten we dat de koersen zich op termijn zullen herstellen.”

Heeft PDN dan helemaal niets gedaan om de risico's te beperken?

“Onze beleggingsportefeuille is voor 45% een rendementsportefeuille en voor 55% een renteportefeuille. De rendementsportefeuille heeft als doel om bij een vastgesteld risicoprofiel een fatsoenlijk rendement te behalen. Hiermee zorgen we met name voor een groei van de dekkingsgraad en het kunnen realiseren van de indexatieambitie. De renteportefeuille gebruiken we als stabiele basis voor de portefeuille met hoogwaardige obligaties. Daarmee dekken we een deel van het renterisico af. We deden de laatste jaren een aantal aanpassingen in de beleggingsportefeuille om de risico's te verkleinen. Zo voegden we diverse beleggingen toe om de spreiding in de portefeuille te vergroten. Goede voorbeelden zijn Nederlandse hypotheek- en beleggingen in infrastructuur, niet-beursgenoteerd vastgoed en hoogrentende obligaties. Daarnaast brachten we een grotere geografische spreiding aan in de aandelenportefeuille. Ook belegden we in kwaliteitsaandelen waarvan de verwachting is dat de koers minder hard daalt bij een economische teruggang. Kijk ik naar de huidige situatie van de economie, dan is de bedrijvigheid goed, de inflatie relatief laag en de rente ook. De economische instituten verwachten op korte termijn geen verlaging van de huidige bedrijvigheid. Maar dat is, om maar eens een cliché te gebruiken, geen garantie voor de toekomst.”

Wist je dat er meer dan 15 verschillende werkgevers zijn aangesloten bij PDN? Het zijn dus niet alleen medewerkers van DSM in Nederland die pensioen opbouwen bij PDN. Ook de medewerkers van de andere aangesloten ondernemingen doen dat. In deze rubriek nemen we je telkens mee naar één van de aangesloten ondernemingen. Dit keer is dat de Brightlands Chemelot Campus in Geleen. We gaan op pad met André van den Berg en Frank Willems.

PDN neemt je mee naar de Brightlands Chemelot Campus

Bij Brightlands werken 21.000 ambitieuze ondernemers, onderzoekers en studenten samen aan open innovatie. Dat wil zeggen dat zij hun kennis en ervaring met elkaar delen. Ze richten zich op wereldwijde uitdagingen in duurzaamheid, gezondheid, digitalisering en voeding. Denk aan een maagdarmsimulator om het effect van inhoudsstoffen in darmen te meten, de ontwikkeling van hamburgers uit laboratoria, een op maat gemaakt botimplantaat uit een 3D-printer of medische laboratoriumgegevens die veilig en controleerbaar kunnen worden gedeeld. Ondernemers, kennisinstellingen en de overheid werken intensief samen. Provincie Limburg, Maastricht University, Maastricht Universitair Medisch Centrum +, Zuyd Hogeschool en Fontys Hogeschool zijn samen met toonaangevende bedrijven als DSM en APG de initiatiefnemers. Inmiddels zijn vele andere bedrijven, kennisinstututen en overheden uit de regio en over de grens nauw betrokken bij Brightlands.

Nieuwe vleugels

De 4 campussen bieden alle mogelijke topfaciliteiten waarvan ondernemers, onderzoekers en studenten samen gebruik kunnen maken. Dat maakt Brightlands tot een ambitieuze en levendige community met state-of-the-art omgevingen voor start-ups en nieuw talent én met perspectief op uitdagende jobs. De Brightlands Chemelot Campus in

Geleen heeft als expertise duurzame materialen en chemieprocessen. Chemie moet veel sneller innoveren, vinden ze. Een versnelde omschakeling naar biobased grondstoffen en schone energie geeft de chemie nieuwe vleugels. De doorbraken die daarvoor nodig zijn, worden hier ontwikkeld. Dat gebeurt door bruggen te slaan tussen fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en product -en procesinnovaties in bedrijven. De campus en het aangrenzende industriepark vormen één groot laboratorium. Hooggekwalificeerde deskundigen van universiteit en bedrijfsleven werken hier samen, geholpen en gemotiveerd door een snelgroeiende populatie van ambitieuze studenten en enthousiaste ondernemers. De campus bruist, zo ervaren wij als we het

Center Court binnenstappen. Deze ontmoetingsplek voor de 'bewoners' van de Brightlands Chemelot Campus wordt ook wel het kloppende hart genoemd. Wij ontmoeten er André van den Berg, manager Safety, Health, Environment en Frank Willems, property manager.

Mooie dingen ontwikkelen

"Ik regel de milieuvergunningen voor de campus", vertelt André. "Dat doe ik op zo'n manier dat nieuwe bedrijven snel kunnen aansluiten. Bepaalde milieu-effecten zijn van tevoren al benoemd en opgenomen in een koepelvergunning. Op de campus zijn heel wat innovatieve bedrijven gevestigd met

"Werken bij Brightlands is topsport"

Brightlands: 1 ecosysteem

**282 bedrijven
12.324 banen
8.764 studenten**

Brightlands is een community van 21.000 ambitieuze ondernemers, onderzoekers en studenten. Ze zijn verbonden aan start-ups, het mkb, multinationals en kennisinstellingen. Vanuit 4 Brightlands-campussen werken ze samen aan oplossingen voor wereldwijde uitdagingen in duurzaamheid, gezondheid, digitalisering en voeding. Ze delen kennis en ervaring met elkaar. Ook zetten ze fundamentele en toegepaste kennis om in nieuwe onderwijsprogramma's en nieuw ondernemerschap.

Brightlands: 4 expertises

- **Brightlands Chemelot Campus**
Sittard-Geleen
Slimme materialen en duurzame chemieproductie
85 bedrijven, 1.971 banen, 755 studenten
- **Brightlands Maastricht Health Campus**
Maastricht
Regeneratieve- en precisiegeneeskunde, innovatieve diagnostiek
103 bedrijven, 9.541 banen, 6.929 studenten
- **Brightlands Smart Services Campus**
Heerlen
Data science en smart services
60 bedrijven, 500 banen, 250 studenten
- **Brightlands Campus Greenport Venlo**
Venlo
Gezonde en veilige voeding, future farming en bio-economy
34 bedrijven, 312 banen, 830 studenten

Frank Willems (links) en André van den Berg (rechts)

André stelt zich voor

DSM

Ik werk sinds 1986 bij DSM. Ik begon op Zuid als chemisch technoloog bij de naftakraker. Daarna was ik daar chef plantbureau. Via die weg kwam ik terecht in de milieuhoek. In 2000 rondde ik een MoSHE-studie af aan de TU. Vervolgens werkte ik als manager Safety, Health, Environment bij DEXplastomers en DSM NL Chemelot. In 2013 gingen we over naar de Brightlands Chemelot Campus.

Trots:

Ik ben trots op de groei die we de

afgelopen jaren maakten. We zijn wel gegroeid in mankracht, maar we hebben met weinig mensen iets heel moois neergezet.

Eigen pensioen:

PDN heeft de uitstraling dat alles goed is geregeld. Bij mijn verhuizing nam ik een financieel adviseur in de arm. Ook die zei dat PDN het allemaal prima voor elkaar heeft en dat ik me daarover geen zorgen hoeft te maken. De wetgeving verandert. De keuze komt uiteindelijk altijd bij jezelf terecht. Dan is het fijn dat PDN je kan begeleiden bij

wat nu verstandig is om te doen. Op het moment dat je informatie nodig hebt en op zoek gaat, merk je dat er veel goede informatie op de PDN-website staat. En als je inlogt via de website, vind je in de 'Mijn'-omgeving de planner en al je pensioenpost. De informatie is heel dichtbij, ligt voor het oprapen en is heel goed.

Persoonlijk:

55 jaar, getrouwd, vader van 2 kinderen. Ik word binnenkort opa.

Frank stelt zich voor

DSM:

Ik werk sinds 1986 bij DSM. Ik was vroeger rayonmanager en zag 30 jaar geleden de gebouwen aan de westzijde van de Oude Postbaan op de campus gebouwd worden.

Trots:

Ik vind het zeer boeiend om op de campus te werken. Ik heb er altijd wat

mee gehad. Ik ben nu dus heel erg trots. We zijn zo enorm gegroeid en dat in heel korte tijd. De rem van vroeger is ervanaf.

Eigen pensioen:

Ik ben 57 jaar. Het wordt langzaam tijd dat ik over mijn pensioen ga nadenken. Ter voorbereiding op dit gesprek bezocht ik de PDN-website en las ik het

vorige PDN Magazine. Ik ben er echt van onder de indruk. Ik ga zeker nog eens terug naar de website om me er meer in te verdiepen. Vooral de schijf van vijf vind ik heel erg handig. Die ga ik zeker invullen.

Persoonlijk:

57 jaar, partner, niet getrouwd, vader van 2 kinderen.

"Er zitten veel innovatieve bedrijven op de campus die mooie dingen ontwikkelen"

activiteiten als recycling en cradle-to-cradle. Ook dat soort activiteiten leggen we steeds meer vast in onze koepelvergunning. Ik regel eveneens de bouwvergunningen voor kantoren, laboratoria, pilot plants en andere gebouwen. Om risico's te beperken, plaatsen we gebouwen waarin veel mensen werken, zo ver mogelijk weg van de fabrieken op de site Chemelot. Aan de rand van het fabrieksgebied zetten we onze eigen pilot plants neer. Brightlands is de beheerorganisatie van de campus. Grote klanten van ons, huurders, zijn bijvoorbeeld DSM, SABIC, Universiteit Maastricht, CHILL, InnoSyn, Fibrant en Arlanxco.

Er zitten veel innovatieve bedrijven op de campus die mooie dingen ontwikkelen. Zoals de folie van DSM Advanced Solar of het kweken van kraakbeen door Lonza. Brightlands Innovation Factory helpt kleine bedrijven met de opstart, marktverkenning en ondersteuning. Bij een businessplan dat levensvatbaar is, krijgen ze een startkapitaal."

Transparantie

"Ik ben property manager", zegt Frank. "De naam is minder, maar de inhoud is des te leuker. Eén van mijn properties is utilities: de terreinen en wegen in de breedste zin van het woord. Denk bijvoorbeeld aan de slagbomen bij de gates, het tourniquet of de communicatiezuil bij de A2. Ik ben verant-

woordelijk voor het beheer en onderhoud van toegangssystemen en beeldschermen én het onderhoud van terreinen en wegen. Ik stuur ook de mensen van het groenonderhoud aan. Het energieverbruik op de site is gigantisch. De utilities bedragen circa 6 miljoen euro op jaarbasis. Zuurkasten bijvoorbeeld vreten energie. Een belangrijke ontwikkeling op de campus is de transitie naar duurzame energie. We onderzoeken hoe we duurzame energiebronnen kunnen aanboren of processen duurzamer kunnen inrichten. In de nieuwe gebouwen gebruiken we geen verwarmingsinstallatie met stoom of een aardgasketel, maar warmtepompen. Een aantal nieuwe gebouwen zijn daar al in voorzien. Van alle gebouwen meten we op gebouwniveau de elektriciteit en warmte. Dat dekt 70 tot 80% van de variabele kosten op de energierekening. De overige kosten verdelen we met verdeelsleutels. We willen de energierekening zo transparant en inzichtelijk mogelijk maken. Ik ondersteun ook het operationeel centrum: de chefs van dienst. Zij houden 24/7 controle over de campus en ontlasten de huurders. Huurders kunnen een eigen dienstenpakket afsluiten, bijvoorbeeld voor afvoer van gevaarlijk afval, poetsen van labzalen of wisselen en bestellen van gasflessen. Ook kan een chef van dienst toezicht houden op procesopstellingen als er 's nachts proeven draaien. Hier bieden we eveneens zoveel mogelijk transparantie en maken we de administratie inzichtelijk."

Aandacht voor veiligheid

"De populatie op de campus is divers: veel nationaliteiten, diversiteit in beroepen, studenten", zo vertelt André. "Bij grote nieuwbouwprojecten lopen er ook veel bouwvakkers rond. We zijn heel trots dat het aantal incidenten bij bouwprojecten zeer laag is, veel lager zelfs dan in de rest van Nederland. Het aantal incidenten hier ligt onder de 1%,

terwijl dat in de rest van Nederland rond de 5% is. Dat komt door de aandacht die we eraan besteden. Huurders verlangen die veiligheid ook van ons. Dat is bij aanbestedingen een belangrijk aspect. We wegen de firma's op hun veiligheidsaanpak. Er gelden strenge regels waarop we firma's aanspreken." "Werken bij Brightlands is topsport", merkt Frank op. "We hebben hier met weinig mensen iets heel moois neergezet, voegt André toe. We doen het met z'n allen. We laten bedrijven inzien dat Brightlands veel te bieden heeft. Daarna moeten Business Development en de accountmanagers doorpakken met contracten."

Handige tool

"We werkten beiden 27 jaar bij DSM", vertelt André. "Op 1 januari 2013 gingen we met 15 personen van DSM over naar Brightlands. Na de overgang konden we bij PDN blijven. We hoefden ons dus geen zorgen te maken over onze pensioenregeling. Alle ex-DSM'ers zijn bij PDN aangesloten. Dat geldt ook voor alle andere medewerkers van de Brightlands Chemelot Campus. De bezetting is snel gegroeid. We zijn nu met 60 Chemelot Campus-medewerkers. Veel collega's zijn jong en zitten nog ver van hun pensioen af. Ik ben sinds kort voorzitter van de personeelsvertegenwoordiging. Ook daar komt pensioen weinig aan bod. Wel als er iets verandert en mensen keuzes moeten maken. De ex-DSM'ers praten wel eens over eerder stoppen met werken. Stel dat je eerder wilt stoppen, hoe kun je dan met de pensioenplanner rekensommetjes maken. Dat is echt een handige tool." "Het is alleen zo jammer dat er altijd mooie regelingen zijn, zoals PPS en levensloop, die de overheid dan weer afschaft", zegt Frank. "Dat maakt het moeilijker om je voor te bereiden op je oude dag."

Vraag het aan Manon

Ik ben niet getrouwd, maar woon samen. Moet ik dat melden bij PDN?

Manon Drummen, medewerkster pensioenen DPS:

"Ja. Als je een samenlevingscontract hebt, moet je je partner aanmelden bij PDN. Is je partner nooit aangemeld bij het pensioenfonds, dan kan hij of zij namelijk geen aanspraak maken op een uitkering bij jouw overlijden. Het aanmelden moet gebeuren vóór je pensioendatum. Ga je ná je pensioendatum samenwonen, trouwen of een partnerschap aan, dan ontvangt je partner geen partnerpensioen als jij overlijdt."

Om je partner aan te melden, stuur je het volgende toe aan PDN:

1. Het ingevulde en ondertekende formulier 'Aanmelden partner bij samenwonen'. Dit formulier vind je op de PDN-website;
2. Een volledige, notarieel gewaarmerkte kopie van het samenlevingscontract;
3. Een uittreksel uit de Basisregistratie Personen (BRP) van je partner;
4. Een kopie van het legitimatiebewijs van jou en je partner.

Is je partner aangemeld bij PDN, dan heeft hij of zij recht op partnerpensioen als jij komt te overlijden. Ook bij beëindiging van 'het samenleven' moet je actie ondernemen. Meld dan de beëindigingsdatum van het samenlevingscontract bij PDN. Ga je trouwen of ga je een geregistreerd partnerschap aan, dan hoef je dat alleen bij PDN te melden als je in het buitenland woont. Als je in Nederland woont, krijgt PDN daarvan automatisch een bericht via de Basisregistratie Personen (BRP)."

Heb jij een vraag voor deze rubriek? Laat het ons weten via redactie.pdn@dsm.com.

Levensverwachting in Nederland stijgt minder snel

Enkele weken geleden publiceerde het Actuarieel Genootschap de nieuwe inzichten over de sterftেকans en levensverwachting in Nederland. Dat was een mooi moment om eens te grasduinen in een brij van cijfers.

Als u in 1953 bent geboren, dan bent u dit jaar 65 geworden of wordt u dat binnenkort. Dat het geen vanzelfsprekendheid is dat u ons magazine nu leest, hoeven we u niet te vertellen. Bij uw geboorte was de verwachting dat zo'n 78% van de baby's de 65 jaar zou halen.

De laatste cijfers zeggen dat 65-jarige mannen gemiddeld 85,3 jaar worden; voor vrouwen is dat gemiddeld 88,1 jaar. Twee jaar geleden dachten we daar nog anders over. Toen was de verwachting dat 65-jarige mannen en vrouwen nog iets ouder zouden worden. Helaas laten de waarnemingen sinds 2016 zien dat de sterfte weer iets is toegenomen en dat we minder lang leven dan destijds verwacht. Deskundigen wijzen de recente langdurige grieppepidemieën aan als belangrijkste oorzaak. De levensverwachting neemt dus nog wel toe, maar iets langzamer.

Of dit ook gevolgen heeft voor het tempo waarin de AOW-leeftijd stijgt, weten we pas later dit jaar. Volgens de bestaande kabinetsplannen gaat de AOW-leeftijd in 2021 naar 67 jaar en in 2022 naar 67 jaar en drie maanden. In 2023 wijzigt de AOW-leeftijd niet. Maar dat kan ook nog wijzigen. In de plannen over een nieuw pensioenstelsel wordt in ieder geval ruimte gemaakt om de aanpassing van de AOW-leeftijd minder snel te laten gaan.

Op een zonnige dag in september ontvangt Elly den Os ons bij haar thuis in Den Hoorn. Als we in de tuin zitten en met Elly in gesprek raken, is het niet alleen de zon die straalt. Elly geniet van het leven. Dat deed ze al tijdens haar werkzame leven en dat doet ze zeker net zoveel nu ze gepensioneerd is.

De pensioenreis van Elly den Os

Projecten

"Ik kwam in 1976 in dienst als administratief medewerkster bij de Gist- en Spiritusfabriek, het latere Gist-Brocades. Ik werkte bij het stafbureau. Daar deden ze allerlei projecten, waarvoor ik werd ingezet. Ik was leergierig en binnen het bedrijf waren er voldoende kansen. Zo werkte ik bij het reisbureau, bij het bedrijfsbureau en bij IT. Ik heb ook nog een tijdje in Dordrecht gewerkt, bij Gist Diederik. Er werd een afdeling verplaatst naar Dordrecht en ik ging mee om de afdeling op te zetten. Dat was ook erg leuk. Zo deed ik allerlei projecten en ging ik iedere keer weer terug naar Delft. Het stafbureau was mijn vaste standplaats. In 1998 was er daar een grote reorganisatie. Het 'last-in-first-out'-principe werd gehanteerd. Ik was helaas 9 maanden korter in dienst dan mijn collega. Ik werd intern herplaatst naar Octrooien en Merken. Drie dagen van tevoren kreeg ik te

horen dat die afdeling naar Limburg ging. Toen werd ik in wachtdienst geplaatst en zo ging ik in 1999 naar de ZOR-F-fabriek bij DSM, het latere DSM Sinochem (DSP)." Codenaam ZOR-F is een farmaceutisch tussenproduct voor de productie van hoogwaardige antibiotica. "Voor mij was het een nieuwe plek, een nieuw kantoor. Ik was daar helemaal op mijn plaats tussen de operators."

Sociaal dier

"Je moet het werk doen, maar ook het sociale in de gaten houden. Ik vond het heel belangrijk om af en toe een wandeling te maken over de afdeling om te kijken hoe het met iedereen was. Dat waardeerde iedereen. Vroeger had je de interne bruine enveloppen. Die bracht ik dan altijd rond en dan maakte ik meteen een praatje. Tegenwoordig gaat alles via e-mail. Dat sociale wordt steeds minder.

ik ooit op mijn werk kreeg. Daarop stond: 'Vrouwen gaan met 60 jaar met pensioen'. Toen dacht ik: 'Misschien moet ik dat toch maar doen'. Ik belde het pensioenfonds en liet mijn pensioen uitrekenen. Daarna deed ik het gewoon. Maar ik ben absoluut niet met pensioen gegaan omdat ik het niet naar mijn zin had. Als ze me nu bellen voor een leuk project voor een paar weken, dan ga ik gewoon hoor."

Nieuw ritme

"Ik heb geen 5 minuten moeite gehad om een nieuw ritme te vinden. Ik heb een grote kennissenkring en een vriendinnengroep in Den Hoorn. Ik ga regelmatig lekker wandelen met de meiden. Daarvoor hebben we een wandel-appgroep. Mijn grote hobby is nog steeds toneelspelen. De zomerstop van het toneel is net voorbij. Vanaf oktober repeteren we voor een nieuw stuk dat we opvoeren in maart/april

Paspoort Elly den Os

Geboren: 16 september 1957
Getrouwd, 2 kinderen,
3 kleinkinderen

Loopbaan:

- Administratief medewerkster bij Stafbureau Gist- en Spiritusfabriek (het latere Gist-Brocades, daarna opgegaan in DSM en inmiddels DSM Sinochem); diverse projecten;
- Secretaresse DSM Sinochem (DSP).

Ging met 60 jaar met pensioen, op 16 september 2017.

“Maak van elke dag een feestje”

Mijn hobby is toneelspelen. Op het werk speelde ik voor zwarte piet. Dat gaf me de kans bij iedereen langs te gaan en ze voor de gek te houden. Ik organiseerde ook diverse feesten, zoals het DSP-feest. Dan regelde ik de band. Ik zong met de band mee en voerde acts op. Je moet altijd een gek op de afdeling hebben die dat soort dingen organiseert."

Gewoon gedaan

"Ik vond het een beetje dubbel om met pensioen te gaan. Ik had de baan van mijn leven en ik had het hartstikke naar mijn zin. Aan de andere kant dacht ik: 'Ik ben nu 60 jaar en heb kleinkinderen. Mijn man gaat over een jaar stoppen met werk. Het is ook wel fijn om nog een jaar in mijn eentje thuis te zijn'. Ik heb nog een briefje bewaard dat

2019. We oefenen 1 keer per week en als we dichterbij de uitvoering komen, dan wordt dat 2 keer per week. Het is altijd een klucht, geen zware stukken. De uitvoering is in het dorp. Er komen rond de 600 mensen kijken. Iedereen kent elkaar, dat is heel leuk. We schrijven het stuk ook op Den Hoorn, met Den Hoornse namen. Bij Gist-Brocades had je kunst na arbeid. Je kon er van alles doen: breien, haken, toneel. Toen ik 18 jaar was, ging ik eens kijken bij de toneelvereniging. Zo ontstond de liefde voor toneel. Nu heb je de sportschool, vroeger had je dat soort dingen. Fietsen vind ik ook leuk. We kochten vorig jaar een camper. Het is de bedoeling om volgend jaar, als mijn man met pensioen is, te gaan reizen. Fietsen en kamperen, vinden we allebei leuk. Dan zien we wel wanneer we

terugkomen. Nu reis ik ook al veel. We pakken de camper en dan gaan we een weekendje weg."

Geniet ervan, als het kan

"Ik zie nog regelmatig oud-collega's. Die komen dan even een bakje bij me doen. Ik ga niet naar DSP toe, dan gaat toch de hele tijd de telefoon en komt het werk tussendoor. Eén van mijn oud-collega's, Jan Blom, richtte een pensionada-club op. Twee keer per jaar doen we met alle gepensioneerde collega's iets leuks. Dan zie je elkaar nog eens. We zijn dik over de helft van het leven. Je moet ervan genieten, als het kan. Zeker als je nog samen met je partner bent. Je hebt daarvoor niet veel nodig. Als het mooi weer is, pak je je fiets en je neemt wat koffie en broodjes mee. Je hoeft het niet heel duur te maken. Belangrijk is dat je wat hobby's hebt, vooral 's winters. En 's zomers moet je gewoon lekker wegwezen."

Je moet er zelf voor zorgen

"Ik zeg altijd tegen de kinderen: 'Als jullie eerder willen stoppen met werken, dan moeten jullie daar zelf voor zorgen'. Daar moet je niet mee wachten tot je AOW. Vroeger werd er voor je gezorgd.

Ik snap wel dat het best moeilijk is voor de jeugd. Ze willen alles, ze hebben andere behoeften. Ik begrijp ook wel dat je daarbij totaal niet stilstaat als je jong bent. Ze denken: 'We leven nu en we zien het wel'. Wij zijn van een andere generatie. Wij zijn opgegroeid met sparen en geld opzietten."

Abracadabra

"Vanaf het moment dat ik besloot met pensioen te gaan, betekent PDN veel voor mij. Vorig jaar deed ik de VOP-cursus (voorbereiding op pensioen). Dat was erg leuk. De locatie, kasteel Doenrade, is prachtig. Pensioen was voor mij allemaal abracadabra, ik was er helemaal niet mee bezig. Ik ging 2 keer naar een pensioensessie. Daarna kletsten we met collega's in groepsverband verder. Daar werd ik een stuk wijzer van. Collega's die er veel meer mee bezig waren, legden mij dan uit hoe het zat. Want zo'n sessie leent zich er niet voor om persoonlijke vragen te stellen. Ik vond de presentatie prima. Je hoort onder meer wat er wettelijk is geregeld. Soms moet je heel moeilijke keuzes maken, bijvoorbeeld bij het afschaffen van de PPS. We vroegen toen aan PDN om langs te komen en dat uit te leggen, want we begrepen er niets van. Dat werd prima geregeld. Ook via e-mail beantwoorden ze alle vragen. Ik kan me de opluchting nog zo goed herinneren toen er aan het eind van de bijeenkomst over het overgaan van DSM naar DSP werd gezegd: 'One more thing...'. We kregen te horen dat er niets zou veranderen aan ons pensioen. Dat was een hele geruststelling. Pensioen is, net als bijvoorbeeld veiligheid, gewoon goed geregeld. Wat is er nu niet goed geregeld bij DSP en DSM? Ik zou het niet weten."

Betaaldata Pensioenen

PDN maakt de pensioenen - met uitzondering van december - op de 27ste van de maand over. Als de 27ste in een weekend valt, dan betalen we de pensioenen eerder uit.

Betaaldata 2018

oktober 26
november 27
december 20

Dekkingsgraad PDN

Een belangrijke graadmeter voor de financiële gezondheid van een pensioenfonds is de dekkingsgraad. Het geeft de verhouding aan tussen het vermogen van PDN (pensioenvermogen) en de pensioenen die PDN nu en in de toekomst moet uitbetalen (pensioenverplichtingen). Als de dekkingsgraad bijvoorbeeld 110% is, dan staat tegenover elke 100 euro die PDN moet uitbetalen aan gepensioneerden 110 euro aan vermogen.

PDN maakt de cijfers elk kwartaal bekend op de website.

Onderstaande tabel toont de dekkingsgraad vanaf 2014.

Stand per einde	Dekkingsgraad	Beleidsdekkingsgraad	Gehanteerde rente	Rendement (t/m)
2014	109,3%		1,8%	17,7%
2015	103,7%	106,1%	1,6%	0,3%
2016	102,8%	98,8%	1,3%	7,6%
2017	110,1%	107,8%	1,5%	5,6%
Q1 2018	108,5%	109,1%	1,5%	-1,2%
Q2 2018	109,1%	109,6%	1,4%	0,4%

Pensioenfondsen moeten vanaf 2015 bij beslissingen over toeslagverlening of korten gebruikmaken van de zogenaamde 'beleidsdekkingsgraad'. Deze dekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste twaalf maandelijkse dekkingsgraden.

Broodje aap pensioen

Graaiers?

Sinds de crisis in 2008 keerde de publieke opinie zich tegen pensioenfondsen. Het imago van én het vertrouwen in pensioenfondsen is zelfs slechter dan bij banken en verzekeraars. Populistische tv-programma's zetten bestuursleden van pensioenfondsen daarnaast neer als graaiers en plaatsen hen zonder nuancering in een kwaad daglicht. In deze uitgave van PDN Magazine geven we wel de noodzakelijke nuancering.

Sinds 1 juli 2014 is de Wet versterking bestuur pensioenfondsen van kracht. Daarin staat dat pensioenfondsen een beleid moeten opstellen voor de beloning van bestuursleden. Dat beleid mag niet aanmoedigen tot het nemen van meer risico's dan voor het pensioenfonds aanvaardbaar is. Dit criterium is verder uitgewerkt in de Code Pensioenfondsen. Bovendien schrijft deze code voor dat een fonds het beleid schriftelijk moet vastleggen en openbaar moet maken. Je vindt ons beleid op de PDN-website. De wetgeving heeft alles te maken met de maatschappelijke discussies die na de financiële crisis van 2008 ontstonden. In die discussies werd de vraag gesteld of pensioenfondsbestuurders wel geschikt, betrouwbaar, integer en effectief zijn. De beloning was daarvan een prominent onderdeel. Naast bestuurders van banken vielen volgens de opinie ook pensioenfondsbestuurders in de categorie 'graiers'.

Hoe zit dat dan bij PDN?

PDN heeft een bestuur met, naast 2 bestuursprofessionals,

leden die de medewerkers, werkgever en de pensioenge-rechtigden vertegenwoordigen. Deze bestuursleden worden ook gekozen of aangewezen uit die 3 groepen. Het zijn dus (ex-)collega's die naast hun reguliere baan gemiddeld meer dan een dag per week voor PDN aan de slag zijn. Bedenk daarbij dat bestuurswerk niet alleen gaat om het bijwonen van bestuursvergaderingen. Ook buiten de vergaderingen om verzetten de bestuursleden veel werk. Om te voldoen aan de strenge geschiktheidseisen en bij te blijven in het vakgebied, volgen ze bijvoorbeeld opleidingen en wonen ze seminars bij.

'Graaiers' bij PDN is echt een broodjeaapverhaal

Beloning aan de onderkant van de markt

PDN kent geen variabele beloningen of bonussen toe. De vergoedingen voor bestuursleden liggen aan de onderkant van wat 'in de markt' gebruikelijk is. PDN kent die vergoedingen toe in de vorm van een vast bedrag per jaar. Het is zelfs zo dat de vergoeding voor werkgevers- en medewerkersleden wordt betaald aan de werkgever ter compensatie voor de tijd die de werkgever beschikbaar stelt. PDN publiceert de vergoedingen elk jaar in het jaarverslag. 'Graaiers' bij PDN is dus echt een broodjeaapverhaal.

Vroeger of later

Wie: Huub van der Heijden
Leeftijd: 60
Functie: Chef van dienst
Wil met pensioen gaan in 2019, met 62 jaar

Wat kun je over jezelf vertellen?

"Ik ben 36 jaar getrouwd en vader van een zoon van 31 jaar. Ik woon alweer 25 jaar in Valkenswaard. Ik sport 4 keer in de week. Dat doe ik 3 keer per week in de sportschool en 1 keer met de motor. Daarnaast ben ik actief lid van een schietvereniging. Mijn functie is chef van dienst bij Fibrant. Ik begon in 1981 als buitenoperator in de Anonfabriek. Daarna werd ik meetkamerman in de Anonfabriek, buitenoperator HPO en meetkamerman HPO-fabriek. Vervolgens werkte ik als troubleshooter HPO-ANON-NIFA. Nu ben ik alweer 15 jaar chef van dienst."

Hoe ziet je pensioendroom eruit?

"Als alles meezit, ga ik in 2019 met pensioen. Officieel op 30 november, dan ben ik 62 jaar. Mijn pensioenleven zal er heel druk uitzien. Ik wil niet echt stoppen met werken, maar ik wil wel dingen doen die ik leuk vind. Ik ga op zoek naar een leuke betaalde bezigheid voor 1 à 2 dagen per week bij mij in de buurt. Eerder met pensioen gaan, gaat in mijn geval veel

geld kosten. Ik stop toch 5 jaar en 3 maanden eerder. Ik heb een PPS-potje, ik heb het huis vrij en ik hoef niet meer elke 3 jaar een andere auto, gezien de afstand woon-werk. Mijn kosten nemen dus aanzienlijk af. Ik ga in ieder geval niet achter de geraniums zitten en wil gewoon verder gaan met hetgeen ik al jaren doe. Samen met mijn zoon crossen en Europese hoofdsteden bezoeken én met mijn vrouw 'on road' op de BMW rijden."

Wat heb je eraan gedaan om die droom te laten uitkomen?

"Ik heb goed voor mezelf gezorgd, geld apart gelegd. Dat is een tip die ik aan Jordy wil geven. Destijds merkte ik dat niet. Het werd elke maand van mijn loon ingehouden. Een andere tip is om niet een te grote hypotheek te pakken en ervoor te zorgen dat je die voor je 60ste hebt afbetaald. Als mij iets gebeurt en ik verkoop het huis, hoef ik niet meer te werken. Ik begon 3 jaar geleden met het pensioenklaar maken van mijn huis. Alle energievretende elektrische apparatuur is vervangen. Ik maakte het huis onder andere energiezuinig door zonnepanelen te installeren en de spouwmuren te isoleren. Ook liet ik een nieuwe badkamer en een nieuwe schoorsteen plaatsen. Alle daken zijn geïsoleerd en opnieuw bedekt, ik nam de tuin onder handen en ik bouwde een overkapping. Nu ben ik nog gezond, wie weet hoe dat volgend jaar is. Ik ging een aantal jaren niet op vakantie en dat geld besteedde ik aan het huis. Ik verloor diverse familie-

"Je moet goed voor jezelf zorgen"

leden rond hun 60ste. Dat zet je wel aan het denken. Ook het herstellen na nachtdiensten wordt zwaarder."

Jordy geeft aan hier gelukkig nog geen last van te hebben. "Nee, dat had ik vroeger ook niet", zegt Huub. "Ik draaide 7 nachtdiensten achter elkaar, had 3 dagen vrij en ging daarna weer op ochtendienst. Het blijft ongezond. Je moet aan jezelf denken, je rust nemen. Zo geef ik ook aan dat ik in principe niemand op bezoek wil hebben als ik nachtdienst heb. Ik heb tijd voor mezelf nodig om te herstellen en dan wil ik geen gezeur aan mijn hoofd."

Wat zijn de belangrijkste veranderingen als je straks gepensioneerd bent?

"Ik beleef veel lol en plezier aan het werken met de jeugd. Dat ga ik zeker missen. Ik kan boeken schrijven over mijn jaren bij DSM. Je had vroeger veel markante figuren in dienst. We haalden veel kattenkwaad uit. Ook dat ga ik missen."

Wie: Jordy Tummers
Leeftijd: 21 jaar
Functie: Operator

Wat kun je over jezelf vertellen?

"Ik ben 21 jaar. Ik verschil dus 40 jaar in leeftijd met Huub. Ik ben vers van school af. Ik deed Vapro C in Heerlen. Na mijn eerste stage vroeg Fibrant me terug voor een tweede stage met erachteraan een vast dienstverband. Ik ben in september vorig jaar aangenomen en werk nu een jaar bij Fibrant. Ik doe aan topsport, judo, op internationaal niveau. Ik woon nog thuis bij mijn ouders, in Heerlen, samen met mijn tweelingzus."

Houd je je bezig met pensioen en zo ja, hoe? Of waarom niet?

"Vooralsnog houd ik me niet met pensioen bezig, omdat ik denk dat ik er te weinig vanaf weet en totaal niet weet wat ik ervan kan verwachten. Het is nog zo ver weg. Ik geef eerst prioriteit aan een eigen huis." "Ik verdiep me ook pas de laatste 15 jaar in pensioen", voegt Huub toe. "Vanaf mijn 60ste denk ik er serieus over na."

Hoe ziet je pensioendroom eruit?

"Ik wil gezond, fit en vitaal zijn. Net als Huub wil ik niet achter de geraniums gaan zitten. Ik wil veel ondernemen en veel sporten. Ik geef nu ook al les bij de judovereniging. Dat wil ik blijven volhouden."

Had je achteraf iets anders moeten/kunnen doen?

"Ik had destijds niet voor ogen om carrière te maken of chef van dienst te worden. Je wordt ouder, krijgt een kind, koopt een huis. Dan ga je denken: 'Dat kan ik misschien ook'. Vroeger liep je vaak 5 jaar op een fabriek. Tegenwoordig gaat het allemaal veel sneller en leer je binnen korte tijd diverse fabrieken kennen. Er is niets wat ik anders had willen doen. Alles gebeurde op het goede moment."

Zijn er nog andere tips die je Jordy kunt geven?

"Zorg er altijd voor dat je op je werk klaarstaat voor een volgende positie. Je moet niet wachten totdat je iets krijgt aangeboden, maar het altijd een stapje voor zijn. Zorg ervoor dat ze niet om je heen kunnen. En gezond eten, dat is ook belangrijk. Goed voor jezelf zorgen, zowel geestelijk, lichamelijk als financieel."

Heb je enig idee wanneer je met pensioen gaat?

"De levensverwachting wordt steeds hoger. Het duurt nog ongeveer 50 jaar. Misschien zijn de wettelijke regels dan weer bijgesteld. Ik wil in ieder geval blijven werken zolang ik me daar goed bij voel." "Het is schandalig dat mensen moeten werken tot 67 jaar en 3 maanden", merkt Huub op. "In zware beroepen of als je volcontinu draait, is dat bijna niet vol te houden. Ik kan me niet voorstellen dat iemand in onze baan zegt: '70 jaar haal ik ook nog wel'."

Heb je er al wat aan gedaan om je pensioendroom te verwezenlijken?

"Ik overweeg om naar een infosessie te gaan over pensioen. Dan krijg ik meer advies en tips over wat je kunt doen en hoe je je kunt voorbereiden."

Heb je nog vragen aan Huub?

"Wat zou je zeggen als je 40 jaar terug kon kijken?" "Dat de steun van het thuisfront heel belangrijk is", antwoordt Huub. "Je moet goed voor jezelf zorgen, maar je partner moet er wel achter staan."

Wat ga je anders doen naar aanleiding van dit interview?

"Ik ga de tips van Huub meenemen. Vanaf vandaag ga ik toch wel bewuster nadenken over mijn pensioen. Maar het blijft nog steeds ver weg."

Samen met je (voormalige) collega meedoen aan de rubriek 'Vroeger of later'? Dat kan. Meld je aan via [redactie.pdn@dsm.com](mailto:pdn@dsm.com).

"Neem je toekomst in eigen handen"

Volgens Marc Silvertand, investor relations manager bij DSM, kun je niet vroeg genoeg met pensioen bezig zijn. Hij wijst zijn collega's daar ook graag op. Wij vroegen hem waarom het zo belangrijk is om je ook op jongere leeftijd al te verdiepen in iets wat nog zo ver weg lijkt.

"Als ik met jongere mensen spreek, zeggen ze vaak: 'Ik denk nog niet na over mijn pensioen, je kunt er toch niets aan veranderen'. Terwijl je, juist als je jong bent, nog alle kans hebt om er iets aan te doen. Je kunt voor jezelf je eigen financiële planning maken. Te weinig mensen doen dat of doen dat te laat, als je niet meer zo veel knoppen hebt om zelf aan te draaien. Jongere collega's hebben soms ook het idee dat de pensioenpot straks toch grotendeels leeg zal zijn. Terwijl dat natuurlijk niet zo is."

Versobering

"Ik ben lid van het Verantwoordingsorgaan van PDN en praat regelmatig met collega's over pensioen. Dan vertel ik ze wat er de afgelopen 10 jaar allemaal is veranderd. Ook voor mijn leeftijdscategorie, ik ben 50 jaar, maar vooral voor jongeren die net zijn begonnen met hun pensioenopbouw. Tot voor kort hadden we bij PDN bijvoorbeeld nog een prepensioenregeling (PPS). Dan kon je op je 62ste met pensioen gaan en je PPS-saldo inzetten. Die PPS is er in die vorm niet meer. De AOW-leeftijd is opgeschoven en wordt nog verder opgerekt. Opbouwpercentages daalden en de opbouw van pensioen is afgetopt. Ook zorgde de lage rente ervoor dat de dekkingsgraad onder druk is komen te staan. Daardoor indexeert PDN al jaren niet of nauwelijks, ondanks de goede beleggingsresultaten van ons fonds. Dat heeft allemaal tot gevolg dat je pensioen op het Uniform Pensioenoverzicht (UPO) een stuk minder mooi is geworden. Let

wel, deze versobering komt met name door overheidsbeleid en door de rente van de Europese Centrale Bank. PDN kan daar niet tegenop beleggen."

Inzicht en overzicht

"Als je nog een aantal jaren voor je pensioen zit, heb je zelf nog middelen om bij te sturen. Bijvoorbeeld je huis, je hypotheek, zelf bijsparen of beleggen. Het huidige pensioenstelsel biedt al veel mogelijkheden tot flexibiliteit. Dat zal alleen maar meer worden als er een nieuw pensioenstelsel komt. Ook bij PDN kun je een aantal individuele keuzes maken. Daar zijn veel mensen zich onvoldoende van bewust. Je moet

"Het wordt niet meer allemaal voor je geregeld"

daar tijdig over nadenken, zodat je er maximaal op kunt inspelen. Het wordt niet meer allemaal voor je geregeld. Je moet de toekomst in eigen handen nemen. PDN helpt je daarbij. De informatievoorziening op de PDN-website vind ik erg duidelijk. Ik gebruik zelf vaak de pensioenplanner. Met de hoog-laag constructie kun je spelen met de hoogte van je pensioen. Het begint met inzicht

en dan overzicht. Duidelijkheid over hoeveel je krijgt als je met pensioen gaat, voor zover dat mogelijk is. Want er zitten natuurlijk ook onzekerheden in. Met het verkregen inzicht kun je de hoogte van je pensioen bijsturen, zowel binnen als buiten de pensioenregeling."

Meer keuzevrijheid

"Het huidige stelsel is gebaseerd op solidariteit. Dat aspect zal onder druk komen te staan. Dat heeft er ook mee te maken dat medewerkers sneller wisselen van werkgever. Er komt hopelijk meer flexibiliteit en minder uniformiteit. Ik hoop daarnaast dat de keuzemogelijkheden toenemen, om te voldoen aan individuele wensen van deelnemers. De besluitvorming daarover ligt bij de overheid en bij de sociale partners, niet bij het pensioenfonds. Maar - en daar zit de uitdaging - PDN moet wel zorgen voor de uitvoering. Meer keuzevrijheid is ook mooi om mee te bepalen waarin je pensioenfonds belegt. Ik ben ervan overtuigd dat de meeste actieve DSM-collega's, slapers in het fonds en ook gepensioneerden, het liefst willen dat PDN hun geld ook belegt in duurzame activiteiten die een bijdrage leveren aan een betere wereld. Wat mij betreft mogen pensioenfonds hier best een tandje extra bijzetten."

Colofon

PDN Magazine verschijnt 2 keer per jaar en wordt onder deelnemers verspreid in een oplage van 20.000 exemplaren. Voor blinden en slechtzienden is een gesproken versie van PDN Magazine kosteloos verkrijgbaar.

Hoofdredactie

Ilona Suijkerbuijk

Eindredactie

Ron van Berkel, Bex*communicatie

Redactie

Mark Gerards, Karin Grannetia, Monique van Heeswijk, Maurice Mennens

Fotografie

Mark Gerards, Istockphoto e.a.

Deze editie kwam tot stand met dank aan: Elly den Os, André van den Berg, Frank Willems, Mark Silvertand, Geert-Jan Nieboer, Manon Drummen, Michel Ubachs, Jordy Tummers, Huub van der Heijden, Irene van den Berg

Ontwerp

Perron 9

www.perron9.nl

Druk

arsprintmedia

www.arsprintmedia.nl

Verspreiding

Sandd

Redactieadres

PDN t.a.v. Ilona Suijkerbuijk

Postbus 6500

6401 JH Heerlen

redactie.pdn@dsm.com

(045) 578 21 57

Vragen over je pensioen?

www.pdnpensioen.nl

Of bel/mail naar de Pension Desk

(045) 578 81 00

info.pdn@dsm.com

De afbeelding van de recycling symbolen kan geen rechten worden ontleend. Bij de samenstelling van dit nummer is de redactie met de grootst mogelijke zorg te werk gegaan. Echter, cijfers en/of informatie kunnen in voorkomende gevallen al tijdens de productieperiode achterhaald zijn. PDN noch DPS aanvaardt enige aansprakelijkheid voor schade als gevolg van onjuistheden of het afgaan op de informatie. Rechten kunnen uitsluitend worden ontleend aan het voor de deelnemer geldende pensioenreglement.

Column door Irene van den Berg

Zelfoverschatting

Bent u beter of slechter dan de gemiddelde chauffeur? Slechts 1% van de Nederlanders vindt zichzelf een slechtere autobestuurder dan gemiddeld. De overige 99% beoordeelt zichzelf als een gemiddelde chauffeur (60%) of zelfs beter dan gemiddeld (39%). Ik vind dit een grappig onderzoek, wellicht omdat ik tot die zeldzame 1% behoor die zichzelf wel als slechter dan gemiddeld beschouwt. In de 4 jaar die ik deed over het halen van mijn rijbewijs, kweekte ik de nodige zelfkennis over mijn autorijkunsten. Toch zijn er ook genoeg terreinen waarop ik wel een (onrealistisch) hoge dunk heb van mezelf. Zo vind ik mezelf integerder, socialer en creatiever dan gemiddeld. En dat vindt u waarschijnlijk ook. Van uzelf dan.

Ook als het om beleggen gaat, overschatten veel mensen zichzelf. In 2016 bleek uit onderzoek van een internationale vermogensbeheerder dat slechts 13% van de beleggers denkt dat ze minder dan gemiddeld verstand hebben van beleggen. Een valkuil bij beleggen is dat we geloven dat we patronen kunnen doorzien en over kennis beschikken die de rest niet heeft. Of dat we sterkere zenuwen hebben. Dat zelfvertrouwen maakt ons niet per se betere beleggers. Eerder andersom.

Amerikaanse onderzoekers vergeleken mannelijke en vrouwelijke beleggers en concludeerden dat mannen een hogere dunk van zichzelf hebben als het gaat om beleggen. Ten onrechte. Die zelfoverschatting van mannelijke beleggers leidt ertoe dat ze vaker transacties verrichten. En dus ook meer transactiekosten betalen. Die zijn zoveel hoger, dat hun rendement gemiddeld lager uitvalt dan dat van vrouwen. Ook jongeren vallen sneller ten prooi aan zelfoverschatting. In de categorie jongeren van 18 tot 35 jaar ziet 61% zichzelf als een belegger die bovengemiddeld verstand heeft van beleggen. Bij beleggers van 36 jaar en ouder is dat 45%.

Ik herken mezelf als vrouwelijke 35-plusser wel in die onderzoeken. Ik laat mijn geld door anderen beleggen, onder meer door mijn hypotheekverstrekker en pensioenbank, omdat ik het gevoel heb dat ik er zelf te weinig verstand van heb. Maar misschien moet ik in al mijn bescheidenheid toch eens een poging wagen. Omdat ik niet achter alle berichten in de media aanhol, behaal ik wellicht fantastische rendementen. Ik hark straks emmers met geld binnen, juist omdat ik niet geloof in buitenkansjes. En ik laat me al zeker niet leiden door tips van al die zelfbenoemde beleggingsadviseurs. Ik weet wel beter.

Irene van den Berg is journalist en columnist, met als specialisatie geld en psyche. In haar artikelen onderzoekt zij ons economisch gedrag. Irene schrijft onder meer voor het AD, Radar+ en Psychologie Magazine.